

Lublin, 30.09.2019

Tadeusz Bojarski

Em. Prof. zw. UMCS

Em. Prof. zw. UTH w Radomiu

Recenzja rozprawy doktorskiej Mgr Marcina Śliwy,
pt. „Sprawiedliwość warunkowego umorzenia postępowania karnego”, Lublin 2019,
ss. 262

I. Uwagi ogólne

1. Wybór tematu pracy. Mgr Marcin Śliwa wybrał interesujący, ważny temat badawczy jako przedmiot swojej pracy doktorskiej. Postanowił opracować instytucję warunkowego umorzenia postępowania karnego, ukazując jej istotę na szerszym teoretycznym tle idei sprawiedliwości w prawie karnym. O ile sama konstrukcja warunkowego umorzenia postępowania doczekała się już odpowiednich opracowań, także pod względem kryminalno-politycznego znaczenia, to pełna pogłębiona ocena od strony jej zgodności z ideą sprawiedliwości przy stosowaniu norm prawa karnego nie została dotychczas przedstawiona. Doktorant podjął się ambitnego zadania – ukazanie instytucji prawa karnego przy zastosowaniu oceny nawiązującej do podstawowych założeń współczesnego prawa karnego – sprawiedliwości karania. Zamierzenie takie mogło zostać zrealizowane tylko przy odpowiednim stanie wiedzy ogólnej badającego z zakresu prawa karnego ale także z zakresu teorii i filozofii prawa. Autor wykazał się tą wiedzą w swojej pracy. Odpowiednią wartość wykazują już rozważania o koncepcji warunkowego umorzenia postępowania karnego (ważne osiągnięcie kodeksu karnego z 1969r.) w aspekcie materialnoprawnym i procesowym (rozdz. V i VI pracy), biorąc zwłaszcza pod uwagę zmieniony stan prawny przez kodeks aktualnie obowiązujący. Kształt nowych ram warunkowego umorzenia postępowania w kodeksie z 1997r. oraz obserwacja praktyki sądowej na tym odcinku są bezspornie ważne dla ogólnej oceny tej konstrukcji prawnej. Autor dokonał takiej oceny. Ukazanie analizowanej instytucji na tle zgodności przyjętego przez ustawodawcę rozwiązania prawnego z zasadami słuszności i sprawiedliwości czyni te rozważania i całość opracowania, poważnym

osiągnięciem badawczym. Połączenie myśli teoretycznej sięgającej podstaw aksjologicznych prawa karnego i odpowiedzialności karnej z praktycznym znaczeniem prezentowanej instytucji zasługuje na uznanie. Autor musiał nasamprzód wyjaśnić ogólne pojęcie sprawiedliwości, istotę zasady słuszności w stosowaniu prawa i znaczenie idei sprawiedliwości w prawie karnym. Doktorant wykazał się kompetencją w zakresie występujących tu dwu płaszczyzn badawczych – teoretycznej i praktycznej – tym bardziej wybór tematu badań zasługuje na aprobatę.

2. Cel pracy, metody badawcze. Mgr M. Śliwa określił jako główny cel podjętych badań - sformułowanie odpowiedzi na pytanie, czy analizowana instytucja może stanowić sprawiedliwy środek reakcji karnej (s. 7). Tak ujęty cel badań jest zgodny z tytułem pracy. To interesujący, ważny problem z punktu widzenia podstawowych założeń współczesnego prawa karnego. W istocie każda forma represji karnej powinna być konfrontowana z tymi założeniami – słuszność i sprawiedliwość karania. Niejednokrotnie stawało przed ustawodawcą pytanie, czy cele praktyczne z punktu widzenia państwa jako organizatora życia zbiorowego, mogą odbiegać od tych założeń. Współczesny ustawodawca nie powinien unikać takiej konfrontacji. Badania w tym kierunku mają stale odpowiedni sens. Dążąc do sformułowania oceny w tej sprawie Autor nie mógł ograniczyć się tylko do analizy wybranej instytucji z punktu widzenia jej praktycznego zastosowania, musiał sięgnąć do głębszej myśli teoretycznej dotyczącej słuszności decyzji (sądowej) i jej sprawiedliwości. Jest to cenne nie tylko w aspekcie czysto poznawczym ale także jako wskazanie dla polskiego ustawodawcy jak należy kształtować środki represji w zgodzie z założeniami pozyskania decyzji słusznej i sprawiedliwej. W związku z tym posłużył się kilkoma sposobami prowadzenia badań – metodą aksjologiczną, umożliwiającą ocenę badanej instytucji poprzez pryzmat sprawiedliwości klasycznej, przyjmując założenie, że „prawo jest nośnikiem, realizatorem i gwarantem określonych wartości”, metodą logiczno-językową niezbędną przy analizie konstrukcji prawnych, w odpowiednim stopniu historycznoprawną oraz porównawczą (s. 9). Przyjęte założenia badawcze należy uznać za prawidłowe.

3. Konstrukcja pracy. Badania zostały prawidłowo zaprojektowane. W poszczególnych rozdziałach (I-VI) przedstawiono zagadnienia tematyczne według właściwej kolejności. Są to następujące zespoły zagadnień: a) pojęcie sprawiedliwości z uwzględnieniem

możliwych różnych aspektów tego pojęcia oraz słuszności, mogącej korygować ocenę sprawiedliwości decyzji w konkretnym przypadku (rozdz. I); b) problem słuszności w stosowaniu prawa i jej kryteria (rozdz. II); c) znaczenie sprawiedliwości w prawie karnym, stanowiącej zasadniczy cel prawa karnego (rozdz. III); d) idea warunkowego umorzenia postępowania karnego jako forma reakcji karnej na popełniony czyn (rozdz. IV); e) konstrukcja warunkowego umorzenia postępowania w kodeksie karnym (rozdz. V); f) procesowe aspekty stosowania tej instytucji (rozdz. VI). Rozważania tematyczne zamykają uwagi końcowe (Zakończenie), zestawienie wybranych źródeł orzecznictwa sądowego, literatury oraz streszczenie wyników badań. Zastosowany układ rozważań tematycznych jest prawidłowy. Badania rozpoczynają się od koniecznego wyjaśnienia pojęcia sprawiedliwość i następnie pojęcia słuszności w stosowaniu prawa. Są to niezbędne wyjaśnienia wstępne z punktu widzenia zaznaczonego celu tej pracy. Autor musiał przedstawić w pierwszej kolejności pojęcie sprawiedliwości z uwzględnieniem jego różnych aspektów i związane z nim pojęcie słuszności w stosowaniu prawa wraz z kryteriami słuszności. Po tych objaśnieniach wprowadzających do dalszych badań mgr M.Śliwa mógł przedstawić samą koncepcję warunkowego umorzenia postępowania, jej założenia i przesłanki merytoryczne stosowania tej instytucji oraz procesowe aspekty również ważne przy jej ocenie z punktu widzenia idei sprawiedliwości.

4. Dokumentacja badań. Badania tematyczne zostały dobrze oparte na literaturze przedmiotu (ponad 300 prac), orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego i Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, orzecznictwie Sądu Najwyższego i sądów powszechnych (uwzględniono 60 orzeczeń tych sądów), aktów prawnych (ponad 50). Zawarte w pracy rozważania są odpowiednio rozwinięte, uwzględniają opinie innych autorów oraz stanowisko orzecznictwa sądowego, a formułowane oceny są należycie uzasadnione. Są dobrze udokumentowane, charakteryzują się wnikliwością, dają pogłębione wyjaśnienie szczegółowych zagadnień tematycznych i kwestii zasadniczej wynikającej z założonego celu badań.

II. Uwagi szczegółowe. Analizę problemu badawczego rozpoczynają objaśnienia pojęcia sprawiedliwości ze wskazaniem na różne jej aspekty. Rozważania te były niezbędne dla uzyskania odpowiedzi na pytanie zasadnicze o zgodności prezentowanej

instytucji prawa karnego z ideą sprawiedliwości. Wyjaśniają one dobrze, jak sędzę, wieloznaczność pojęcia sprawiedliwość. Szeroko uwzględniono przy tym historyczne i współczesne opracowania problemu. Doktorant zwrócił uwagę, opierając się na poglądach innych autorów, na trzy rodzaje pojęcia sprawiedliwość: 1) sprawiedliwość jako cecha podmiotu działającego, jego cnota etyczna, 2) sprawiedliwość jako sposób działania podmiotu, 3) sprawiedliwość jako skutek działania podmiotu, osiągnięty efekt działania (s. 12). W konkluzji przyjmuje, że „sprawiedliwość to pewna uniwersalna wartość” (s. 13). W dalszych rozważaniach wyjaśnił klasyczne rozumienie sprawiedliwości (w nawiązaniu do myśli Arystotelesa – Etyka nikomachejska). Ważne znaczenie w kontekście tych rozważań ma wyeksponowanie nierówności wywołanej czynem zabronionym sprawcy oraz stanowisko, że sprawiedliwość wymaga jej wyrównania. Istotne jest też wskazanie, że środki kompensacyjne nie mogą być wystarczające, nie prowadzą bowiem do wyrównania wywołanej przez sprawcę nierówności (s. 18). Wyprowadzona z historycznej myśli filozoficznej powyższa teza jest ważna także współcześnie dla prawa karnego i wymiaru sprawiedliwości, dotyka bowiem teorii kary i zasad jej wymiaru. Jest też ważna przy ocenie wartości poszczególnych środków reakcji karnej na czyn zabroniony. Mgr M. Śliwa prawidłowo przyjmuje, że klasyczne rozumienie sprawiedliwości „wzbogacone (...) o wyrosłe na jego gruncie teorie kary” stanowi uzasadniony miernik sprawiedliwości rozwiązań w zakresie reagowania na czyny zabronione (s. 20). Uznaje w następstwie za niewystarczającą koncepcję sprawiedliwości naprawczej. Nie może ona stanowić równoważnej karze odpowiedzi na przestępstwo (s. 22), chociaż istotne znaczenie ma zaakcentowanie w ramach tej koncepcji kompensaty i dowartościowania ofiary przestępstwa (s. 23). Podzielam tę opinię.

Ważne znaczenie mają rozważania dotyczące słuszności jako szczególnego rodzaju sprawiedliwości (sprawiedliwość konkretnego przypadku – s. 27). Rozważania poświęcone pojęciom sprawiedliwości i słuszności otwierają drogę do oceny pod tym względem badanej instytucji. Autor wskazał również na rozwiązania procesowe wzmacniające zasadę słuszności (s. 31 i n.), jej odniesienie do warunkowego umorzenia postępowania karnego. Jako niezbędne kryteria słuszności stosowania prawa Doktorant uznał (przychylając się do występujących w tej sprawie poglądów): godność człowieka,

prawda (zgodność z rzeczywistością), dobro (indywidualne i wspólne). Odpowiednią uwagę poświęcił przy tym hierarchii czynników słuszności w stosowaniu prawa, negując możliwość kolizji pomiędzy wymienionymi kryteriami (s. 47). Oceniał proponowany w literaturze model słusznego stosowania prawa, wprowadzając własne elementy przy uwzględnieniu odpowiednich instytucji procesowych (s. 50, 52 i n.). Należną uwagę Autor poświęcił funkcjom słuszności w zakresie wykładni prawa stosowanego (s. 55-56).

Rozważania poświęcone powyższemu zespołowi problemów sprawiedliwości i słuszności w stosowaniu prawa dobrze wyjaśniają krąg tych zagadnień ale nie służą tylko temu zadaniu jako celowi samoistnemu, otwierają możliwość udzielenia odpowiedzi na pytanie, czy polski ustawodawca słusznie posługuje się określoną konstrukcją prawną, w tym przypadku instytucją warunkowego umorzenia postępowania. Kolejny zespół zagadnień badawczych (rola sprawiedliwości w prawie karnym) ma kapitalne znaczenie w ogóle, szczególnie w kontekście projektowanej oceny instytucji warunkowego umorzenia postępowania. W ramach tej analizy M. Śliwa podjął jako zagadnienie szczególnie ważne – sprawiedliwość jako zasadniczy cel prawa karnego. Jest to ważny odcinek podjętych badań, przy czym Autor trafnie posługuje się określeniem „prawo karne” w znaczeniu szerokim – prawo karne materialne, procesowe i wykonawcze. Słusznie przyjmuje bowiem, że analiza problemu sprawiedliwości w prawie karnym powinna objąć wszystkie te trzy etapy (płaszczyzny) jego realizacji. Ochrona dóbr jednostkowych i publicznych następuje poprzez realizację różnych funkcji prawa karnego – karzącej (sprawiedliwościowej), zapobiegawczej i kompensacyjnej (s. 62). Ważne jest w tych rozważaniach zaakcentowanie roli kary w przywracaniu zachwianej przestępstwem równości, służy ona przywróceniu sprawiedliwości. Kara sprawiedliwa zaspokaja społeczne poczucie sprawiedliwości (s. 64-65). Jest to wskazanie na sens karania, nawiązujące do poglądów Hegla w tej sprawie (?). Mocne zaakcentowanie roli kary sprawiedliwej, spełniającej szereg ważnych funkcji (m.in. kompensacyjna, indywidualno-prewencyjna, utrwalająca przekonanie obywateli o słuszności prawa – s. 65-66) jest słuszne i ważne w sensie społecznym, także z punktu widzenia należytego realizowania przez państwo jego zadań. Nasuwa się pytanie, czy należy przyjąć jako zasadę, że sprawiedliwość rozumiana jako obiektywna

wartość nie może mieścić się w pojęciu społecznego poczucia sprawiedliwości (s. 6, s. 64), czy pozostaje z nią w zgodzie (?). W rozważaniach o znaczeniu sprawiedliwości w prawie karnym ważnym punktem jest analiza zagadnień ujętych w określeniu – „nierozłączny węzeł; przestępstwo – sprawca – ofiara – społeczeństwo”. Doktorant podjął w tych rozważaniach szczególnie istotny problem więzi pomiędzy tymi kategoriami związanymi z samą ideą sprawiedliwości, podstaw zadań prawa karnego i wymiaru sprawiedliwości także w znaczeniu społecznym. Badanie tych związków stanowi problem kapitalnej wagi w ogóle i także w znaczeniu praktycznym (nawiązuje do tytułu pracy kryminologa A.Gaberle – Nierozzerwalna triada: Przestępczość. Przestępca. Społeczeństwo). Pozwala na wyjaśnienie złożoności i zależności pomiędzy nimi. Następnie, na ukazanie roli kary (jej niezbędności) w przywróceniu zachwianej przez przestępstwo sprawiedliwości. Z tym łączy się odpowiednio zabezpieczenie sprawiedliwości w procesie karnym oraz sprawiedliwości na etapie wykonywania kary. Wnikliwość tych rozważań jest ważna dla całości badań. Idea sprawiedliwości powinna podlegać urzeczywistnieniu nie tylko poprzez samą karę lecz także w procesie dochodzenia do jej zastosowania i następnie w fazie wykonywania. Jest to stanowisko słuszne (s. 73 i n.). Doktorant szeroko wyjaśnia sens, cele kary i związane z tym zagadnienia. Należy zgodzić się ze stanowiskiem, że kara powinna być współmierna do ciężaru przestępstwa (stopień społecznej szkodliwości czynu) oraz do stopnia winy (s. 82). Jest to opinia raczej niesporna jeżeli chce się mówić o karze sprawiedliwej. Jak też z oceną, że w przypadku wyrządzonej przestępstwem szkody kara nie może w sensie realnym przywrócić zachwianej faktem przestępstwa równości ale może przez swoją „właściwość” kompensacyjną łagodzić doznaną krzywdę (s. 83). Wyakcentowany słusznie przez Autora problem potrzeby wyrównania zachwianej przestępstwem równości wymaga moim zdaniem jaśniejszego stanowiska, wyraźnego wskazania, że poprzez dolegliwość jaką kara wyrządza sprawcy następuje jakieś wyrównanie z punktu widzenia ogólnej idei sprawiedliwości i niekoniecznie trzeba tu mówić o odwecie (sprawiedliwym). Wobec różnych wątków podjętych w ramach rozważań w tej części pracy (także w innych jej punktach) nieco gubi się stanowisko Autora w tej sprawie. Wymaga bliższego ustosunkowania się do kwestii – w jakim stopniu kara anuluje (może anulować) nierówność spowodowaną przestępstwem.

Słusznie M.Śliwa podjął zagadnienia, mogłoby się wydawać poboczne, są one jednak ważne – prawo do sprawiedliwego procesu i realizacja idei sprawiedliwości w fazie wykonawczej. Dowodzi to dociekliwości badawczej, wnikliwości Autora. Idea sprawiedliwości karania realizuje się w jakimś stopniu już na etapie postępowania karnego a następnie w fazie wykonywania orzeczonej kary (s. 84). Są to ważne obserwacje i oceny prezentowane także z uwzględnieniem prawa konstytucyjnego i europejskiego. To ważna prawda o prawie karnym. Istotne jest stwierdzenie, że „sprawiedliwe rozstrzygnięcie stanowi zwieńczenie sprawiedliwego procesu sądowego sprawiedliwym wyrokiem sądu” (s. 95). Ale jest pytanie jakie odniesienie mają te rozważania (potrzebne, wnikliwe) do oceny analizowanej instytucji. Celowy byłby odpowiedni wniosek, w szczególności z uwagi na to, że decyzje o warunkowym umorzeniu postępowania zapadają z zasady na posiedzeniu, a nie na rozprawie (Autor pisze o tym w innej części pracy), zatem ważne tu jest przestrzeganie odpowiednich form i reguł postępowania przygotowawczego. Nie jest natomiast uruchamiany z zasady cały mechanizm postępowania sądowego. Sprawiedliwość, pisze Autor – zakłada wyrównanie wyrządzonej przez przestępstwo nierówności (s. 95) – należy więc wskazać jak to wyrównanie jest (może być) realizowane w ramach instytucji warunkowego umorzenia postępowania. W tej partii rozważań odpowiedzi na to pytanie wprost nie ma (s. 96). Jest ono możliwe w ramach tej instytucji, odpowiednio zaplanowane, ale o tym Autor pisze w innym miejscu – rozdział IV. W rozważaniach w tej kwestii jest tylko wzmianka (s. 97) o potrzebie wzbogacenia sprawiedliwości rozumianej jako sprawiedliwość retributywna o elementy sprawiedliwości naprawczej.

Dobra prezentacja problemów analizowanych w trzech pierwszych rozdziałach pracy (pojęcie sprawiedliwości, słuszność w stosowaniu prawa, znaczenie sprawiedliwości w prawie karnym) otwiera Doktorantowi pole do badań bezpośrednio nad instytucją zakreśloną tematem pracy. Trafnie określono problem zasadniczy w tych badaniach w tytule rozdziału – warunkowe umorzenie postępowania jako instrument słusznej represji karnej (s. 98 i n.). M.Śliwa wnikliwie wyjaśnił samą ideę warunkowego umorzenia postępowania, nawiązując do rozwijającej się od Oświecenia humanizacji prawa karnego i następnie form probacji. Poszukiwania alternatywy wobec tradycyjnych kar – nowych środków reagowania na czyny zabronione, przynosi po

latach korzystne rozwiązania. Są to różne formy warunkowego zawieszenia wykonania kary (s. 101 i n.), czy wstrzymania ścigania. Autor dobrze ukazał narodziny środka nowego – nawiązującego w jakimś stopniu do poprzednich – warunkowego umorzenia postępowania w prawie polskim (s. 110 i n.). Przedstawił jego kształt normatywny według kodeksu z 1969r. Analiza tej instytucji w wersji pierwotnej jest solidna (przesłanki, okres próby, obciążenia, podmioty prowadzące postępowanie, środki zaskarżenia). Objaśnienie istoty pierwotnego kształtu instytucji jest ważne i niezbędne ale szczególne znaczenie mają rozważania o relacji tej konstrukcji do sprawiedliwości i słuszności. M.Śliwa dokładnie analizuje właściwości badanej instytucji. Prawidłowo wskazuje, że zasadniczą treść tego środka stanowi „ofiarowane sprawcy przestępstwa ze strony wymiaru sprawiedliwości dobrodziejstwo, sprowadzające się w głównej mierze do odstąpienia od skazania i wymierzenia kary, przy jednoczesnym wyznaczeniu okresu próby i (...) nałożeniu na niego określonych obowiązków” (s. 119). Zasadniczą jednak sprawą, zgodnie z określonym celem głównym tej pracy jest wykazanie zdolności tej instytucji do realizacji sprawiedliwości i słuszności (s. 120 i n.). Doktorant dokładnie objaśnia warunki, które muszą być spełnione aby te cele osiągnąć, zrealizować ideę reakcji sprawiedliwej i słusznej. Przy czym, wydaje się, że te możliwości oczekiwałyby bardziej wyrazistej oceny.

Autor dokładnie przedstawił całość elementów składowych tej instytucji według stanu obowiązującego (rozdz. V pracy). Ich analiza jest pełna, gruntowna, uwzględnia starannie szeroką literaturę przedmiotu oraz orzecznictwo sądowe. Trzeba podkreślić, że Doktorant badając dokładnie przesłanki warunkowego umorzenia postępowania oraz obowiązki nakładane na sprawcę w okresie próby, rozpatrywał je z punktu widzenia odpowiedzi na pytanie główne. Tzn. analizował te elementy w połączeniu z oceną jak one się prezentują w kontekście zasad sprawiedliwości i słuszności. Przesłanki warunkowego umorzenia postępowania są liczne i ocenne (s. 125 i n.). M.Śliwa podjął zadanie ich oceny jako możliwych mierników sprawiedliwości i słuszności. Są one ocenne wobec czego mogą być łatwo przedmiotem dyskusji. W większości są aprobujące i to jest trafne. Niektóre jednak mogą wywoływać wątpliwości i w następstwie rozbieżność ocen. Autor ocenia je starannie zajmując swoje stanowisko. Słusznie twierdzi (s. 134), że warunkowe umorzenie postępowania może być środkiem

trafnej reakcji tylko w przypadkach gdy popełnione przestępstwo jest czymś wyjątkowym w życiu sprawcy. Jest to trafne podkreślenie istoty warunkowego umorzenia postępowania – nie ma tu przecież skazania i nie ma określonej kary jak to się dzieje w ramach warunkowego zawieszenia. Z punktu widzenia idei sprawiedliwości i zasad słuszności decyzji należy widzieć możliwość stosowania tego środka tylko właśnie w przypadkach wyjątkowych. Stosowanie warunkowego umorzenia postępowania w odniesieniu do przestępczości średniej, a tym bardziej ciężkiej, byłoby nieuzasadnione. Pomocne przy tej ocenie są, na co zwraca uwagę Autor, takie elementy jak zagrożenie karą (s. 135, 136 i n.) oraz dotychczasowa niekralność, co najmniej za przestępstwo nieumyślne. M.Śliwa dobrze wyjaśnia te zagadnienia polemizując z poglądami odmiennymi, w tym z rozszerzaniem ustawowego zagrożenia karą przy różnych grupach przestępstw. Pierwotna granica ustawowego zagrożenia wysokości 3 lat, warunkująca możliwość zastosowania tego środka wobec sprawcy popełnionego przestępstwa była prawidłowa – art. 66 §2 k.k. Przepis ten w §3 przewidywał pewną możliwość szerszego stosowania warunkowego umorzenia postępowania. Dawały się one jakoś usprawiedliwić, tymczasem w nowym brzmieniu art. 66 ustalonym przez ustawę z 27 września 2013r., art. 12 pkt 2 (Dz.U. 2013, poz. 1247), która weszła w życie 1 lipca 2015r., granica dopuszczalnego stosowania warunkowego umorzenia została określona na lat 5 pozbawienia wolności. Rozszerzanie możliwości stosowania tej instytucji na czyny o zagrożeniach odpowiednio wyższych nie jest słuszne. Prawidłowe jest stanowisko, że instytucja ta powinna mieć zastosowanie tylko do przestępstw drobniejszej natury, przy których nie występują zagrożenia karne sięgające wielu lat. Słusznie więc Autor opiniuje, że przedmiotowe rozszerzenie zakresu tej instytucji nie było właściwe w kontekście rozpatrywanych tu reguł sprawiedliwości i słuszności w prawie karnym (s. 137 i n.). Doktorant rozpatruje kwestie górnej granicy zagrożenia karą jako zasadę ogólną, stosowanie obciążeń w okresie próby także w kontekście wybranych typów przestępstw (s. 174). Możliwość elastycznego podejścia do konkretnego przestępstwa i konkretnego sprawcy są w naszym prawie karnym dość szerokie. Instytucję warunkowego umorzenia postępowania należy pozostawić bez włączania w szeroki tryb polityki kryminalnej gdzie względy celowościowe z punktu widzenia ogólnego mogą brać przewagę nad wartościami, o których tu mowa. Słuszna

jest też uwaga Doktoranta, że w przypadku zbiegu przepisów ustawowe zagrożenie karne określone w §2 art. 66 k.k. odnosi się do wszystkich zbiegających się przepisów (s. 140). Dyskusyjna może być sprawa przesłanki warunkowego umorzenia postępowania określonej jako „brak wątpliwości co do okoliczności popełnienia czynu” (s. 153). Sądzę, że powinna ona zostać zachowana mimo możliwych argumentów przeciwnych. Sprawiedliwe zastosowanie środka reagowania na zachowanie człowieka staje się pewne gdy tych wątpliwości nie ma, tj. że dana osoba rzeczywiście dopuściła się czynu zabronionego.

Istotne znaczenie ma zakres obciążeń spadających na sprawcę w okresie próby. Możliwości ustanawiania różnych obciążeń wobec sprawcy w okresie próby jest wiele, są one fakultatywne i obligatoryjne. Element oceny może utrudniać ich wartościowanie z punktu widzenia wskazanych w temacie pracy reguł. Niektóre obciążenia mogą nasuwać wątpliwości, zwłaszcza gdy chodzi o obligatoryjne ich stosowanie (s. 163, s. 166). Najmniej wątpliwości wywołują obciążenia o charakterze kompensacyjnym (s. 164). Autor wyraża pogląd, że określenie obowiązków okresu próby i zasad ich stosowania cechuje duży rygoryzm nieodpowiadający zasadzie słuszności. Dotyczy to w szczególności obligatoryjnego stosowania odpowiednich środków (s. 166). Z punktu widzenia wartości nadrzędnych, z którymi Doktorant konfrontuje badaną konstrukcję prawną, zastrzeżenia mogą być słuszne jednakże względy polityki kryminalnej podpowiadają niekiedy ustawodawcy rozwiązania bardziej rygorystyczne. Jednakże wątpliwości Autora co do słuszności tego rozwiązania mogą być uzasadnione (s. 167). Doktorant poświęcił dużo uwagi katalogowi obowiązków, które mogą być nakładane w okresie próby, w tym środki karne – zakaz prowadzenia pojazdów oraz świadczenie pieniężne (s. 167 i n.). Zakres tych obowiązków został rozszerzony w 2016r. w wyniku zmiany treści §3 art. 67 k.k. przez ustawę z 11 marca 2016r., art. 7 pkt 7 (Dz.U. 2016, poz. 437). Dokładnie ocenia znaczenie poszczególnych obowiązków o charakterze obligatoryjnym (s. 185 i n.) oraz fakultatywnych (s. 188, s. 189).

Dobrze przedstawiono przesłanki podjęcia postępowania warunkowo umorzonego (s. 179) w związku z negatywnym przebiegiem okresu próby (s. 185). Prawidłowa jest konkluzja, że podjęcie postępowania warunkowo umorzonego stanowi odpowiedź na ustawowy kształt przesłanek warunkowego umorzenia (s. 185). Oznacza

to bowiem niespełnienie warunków stosowania tej instytucji, w następstwie wzruszenie orzeczeń niesprawiedliwych – podkreśla Autor. Można mieć wątpliwości co do takiej oceny. Sąd podejmując decyzję o warunkowym umorzeniu postępowania działa w przekonaniu – należy przyjąć – istnienia w czasie wyrokowania warunków uzasadniających zastosowania tego środka, w tym pozytywnej prognozy kryminologicznej. Ocena tych elementów może okazać się w konkretnym przypadku nieprawidłowa, rokowania co do zachowania się sprawcy w przyszłości nie były uzasadnione. Nie ma podstaw, aby ocenić taką decyzję sądu jako niesprawiedliwą.

Wnikliwie ukazano w pracy procesowe aspekty warunkowego umorzenia postępowania (rozdz. VI). Na uwagę zasługuje w szczególności podjęcie kwestii gwarancji i zagrożeń sprawiedliwości w ramach postępowania w przedmiocie warunkowego umorzenia. To ważny odcinek badań, aspekt poznawczy i praktyczny jest tu znaczący. Doktorant dobrze przedstawił gwarancyjne znaczenie, z punktu widzenia sprawiedliwości, ograniczenia reakcji karnej tylko do kompetencji sądu (s. 194 i n.). Odnosi się to do rozpoznania sprawy na rozprawie jak i na posiedzeniu. Słuszne jest zwrócenie uwagi w tym kontekście na możliwość udziału w postępowaniu pokrzywdzonego i innych osób (s. 186 – art. 95b §1, art. 339 §5 i art. 341 §1 k.p.k.). Trafnie podkreślono również gwarancyjne znaczenie prawa do obrony tak w znaczeniu materialnym jak i formalnym (s. 203 i n., s. 207). Ważna z tego punktu widzenia jest też rola wniosku o umorzenie postępowania, który zastępując akt oskarżenia dokumentuje stan faktyczny. Tak również należy ocenić prawo oskarżonego do sprzeciwienia się orzeczeniu o warunkowym umorzeniu postępowania (s. 216, art. 341 §2 k.p.k.). Zasługuje na podkreślenie stanowisko Autora w kwestii znaczenia dla przywrócenia równości zakłóconej popełnionym przestępstwem porozumienia pomiędzy sprawcą a pokrzywdzonym (s. 218). Słusznie zwrócono uwagę na pozytywne znaczenie wywiadu środowiskowego dla oceny osoby sprawcy (s. 222). Doktorant wnikliwie rozpatruje w kontekście elementów gwarancyjnych zachowania sprawiedliwości prawo sprawcy do złożenia środka odwoławczego (s. 226 i n.). Całość rozważań dotyczących rozwiązań procesowych w kwestii warunkowego umorzenia postępowania ma istotne znaczenie w kontekście rozpatrywanej idei sprawiedliwości i reguły słuszności.

III. Podsumowanie, wnioski

Mgr Marcin Śliwa przedstawił wartościowe opracowanie istotnego problemu badawczego. Podjął się wykonania zadania ambitnego i uczynił to dobrze. Dokonał oceny ważnej instytucji prawa karnego z punktu widzenia takich wartości jak sprawiedliwość i słuszność decyzji. Opracowanie wybranego tematu jest kompletne. Z potrzeby ustosunkowania się do postawionego problemu – zgodność analizowanej instytucji z ideą sprawiedliwości i regułą słuszności w stosowaniu prawa – wyjaśnił istotę i znaczenie tych pojęć, otwierając sobie możliwość oceny instytucji warunkowego umorzenia postępowania. Jej rozwój, znaczenie dla wymiaru sprawiedliwości i pełny zespół elementów konstrukcyjnych przedstawił w pogłębionych rozważaniach. Analiza badanej instytucji jest dobrze oparta na literaturze tematycznej i orzecznictwie sądowym. Prezentacja wymienionych zagadnień pozwoliła Doktorantowi na udzielenie odpowiedzi na postawione pytanie – czy instytucja warunkowego umorzenia postępowania może stanowić sprawiedliwy środek reakcji karnej. Autor na podstawie dokonanych badań, z uwzględnieniem licznych wątków tematycznych, udzielił odpowiedzi pozytywnej. Stosowanie warunkowego umorzenia może być sprawiedliwą reakcją na popełnione przestępstwo, jeżeli przywraca równość pomiędzy sprawcą, ofiarą i społeczeństwem (s. 234). Nie aprobejuje przy tym rozszerzenia podstaw warunkowego umorzenia postępowania bowiem występuje w ten sposób umniejszenie sprawiedliwości tej instytucji. Należy zgodzić się z tą opinią. Warunkowe umorzenie postępowania może być dobrym środkiem reagowania na czyny zabronione z punktu widzenia polityki kryminalnej i zarazem środkiem niesprzecznym z pojęciem sprawiedliwości. Z punktu widzenia praktycznego ważne jest dostosowanie tego środka do każdego przypadku i konkretnego sprawcy, co oznacza dokładne uwzględnienie przesłanek warunkowego umorzenia postępowania oraz odpowiedni dobór obciążeń sprawcy na czas próby. Autor całość tych zagadnień dobrze, solidnie opracował i mógł uznać, że uprawniona jest odpowiedź, którą sformułował. Przedmiotem dyskusji mogą być postulaty szczegółowe, które Doktorant zgłosił.

Mogę stwierdzić, że przedstawiona rozprawa doktorska jest dziełem znaczącym. Zawiera uzasadnioną odpowiedź na postawione pytanie związane z podjętym zadaniem badawczym. Wartość tej pracy polega na pogłębionej prezentacji analizowanej

instytucji oraz na jej pełnej ocenie z punktu widzenia podstawowych zasad prawa karnego. Analiza stanu normatywnego, korzystanie z opinii innych Autorów, charakteryzuje się kompetencją, wnikliwością i samodzielnością ocen. Przewiedzona praca ma ważne znaczenie dla teorii prawa karnego i praktyki stosowania norm tego prawa, wzbogaca literaturę na odcinku podjętych problemów. Nadto, dokumentuje wiedzę Doktoranta w zakresie prawa karnego. Stanowi samodzielne opracowanie ważnego problemu badawczego, potwierdza kompetencje Autora w zakresie nauk penalnych. Prezentowane rozważania cechuje logiczny tok wywodów, zdolność do prowadzenia samodzielnej pracy badawczej. Walory tej pracy uzasadniają jej opublikowanie a także prezentację w odpowiednim konkursie („Państwa i Prawa”). Rozprawa Doktorska mgr Marcina Śliwy odpowiada warunkom ustawy z 14 marca 2003r. (tj. Dz.U. z 2017r., poz. 1789) o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki – art. 13, jak również wymaganiom ustawy z 20 lipca 2018r. (Dz.U. z 2018, poz. 1668) Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce – art. 187 – i uzasadnia dopuszczenie jej do dalszego toku postępowania w przewodzie doktorskim.

Prof. dr hab. Tadeusz Bojarski

